

Izvorni znanstveni rad

UDK: 94(497.584Dubrovnik)“17“

2-772(497.6Trebinje)“17“

271.3Ferić, N.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/y6zolbrdkm>

Primljeno: 28.4.2020.

Prihvaćeno: 8.7.2020.

DUBROVAČKA REPUBLIKA I FERMAN ZA TREBINJSKO-MRKANSKOG BISKUPA NIKOLU FERIĆA

MILENKO KREŠIĆ

Sažetak: U radu se obrađuje nastojanje Dubrovačke Republike oko pribavljanja fermana za trebinjsko-mrkanskog biskupa Nikolu Ferića i njegove svećenike da mogu slobodno i bez uznemiravanja djelovati na području Trebinjske biskupije koja je bila pod osmanskom vlašću. Postupak je potrajao više godina, od prvog pokušaja 1792. do dobivanja fermana što se izgleda dogodilo tek krajem 1798. Glavna prepreka bio je bosanski paša Husamuddin koji je za izdavanje svog arza (predstavke) tražio svotu novca koju Dubrovčani nisu bili spremni isplatiti. Biskup Nikola Ferić bio je ujedno i posljednji trebinjsko-mrkanski biskup, 1792-1819. U radu je ukratko donesen njegov *curriculum vitae*. Navedeni su također fermani koje je Republika isposlovala za njegove prethodnike.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, Trebinjsko-mrkanska biskupija, biskup Nikola Ferić, ferman, Husamuddin-paša.

Keywords: Dubrovačka Republika, Trebinjsko-mrkanska biskupija, biskup Nikola Ferić, ferman, Husamuddin-paša.

Dana 30. svibnja 2019. napunilo se 200 godina od smrti posljednjeg trebinjsko-mrkanskog biskupa Nikole Ferića. Braća Nikola i Đuro Ferić spadaju u red poznatijih Dubrovčana koji su ostavili traga kako u crkvenoj, tako i u svjetovnoj povijesti svoga grada i Republike. Nikola je bio biskup Trebinjsko-mrkanske biskupije koja je kroz čitavu svoju povijest nerazdvojivo bila povezana kako s Dubrovačkom nadbiskupijom, odnosno metropolijom, tako i s Dubrovačkom

---

Milenko Krešić, izvanredni profesor Bogoslovnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Adresa: Josipa Stadlera 5, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina. E-mail: milenkokresic1@gmail.com.

Republikom. Glavna tema rada je nastojanje Dubrovačke Republike oko dobivanja fermama za biskupa Ferića, kako bi on i njegovi svećenici mogli slobodno i bez uznemiravanja djelovati na području biskupije koja je bila pod osmanskom vlašću. U radu su navedeni fermami koje je Republika isposlovala za trebinjsko-mrkanske biskupe Ferićeve prethodnike te kratki *curriculum vitae* biskupa Ferića. Rad je rađen uglavnom na temelju neobjavljene arhivske građe Državnog arhiva u Dubrovniku i Arhiva Dubrovačke biskupije te objavljenih izvora i literature.

Fermani za Ferićeve prethodnike

Otkad su prostori Trebinjske biskupije došli pod osmansku vlast, Dubrovačka Republika je istupala pred osmanskim vlastima, kako onim u Carigradu, tako i onim u zaleđu kao zaštitnica tamošnje Crkve.¹ Jedan od oblika te zaštite bilo je pribavljanje fermama i ostalih dokumenata, ovisno o tome koja ih je razina vlasti izdavala, kojima bi se garantiralo slobodno djelovanje trebinjskih biskupa i svećenika. Kako je razvidno iz dostupnih arhivskih dokumenata, Republika to nije činila redovito i za svakog biskupa, nego kad bi se ukazala potreba za tim, odnosno kad bi biskupi i svećenici bili izloženi kakvom zlostavljanju, bilo od osmanskih vlasti, bilo od pravoslavne hijerarhije, i kad je to za samu Republiku bilo moguće. Prvi takav dokument, odnosno ferman zaštite Republika je nabavila 1620. za biskupa Krizostoma Antića (1615-1647), u kojem je stajalo da i on i njegovi svećenici mogu slobodno vršiti službu među katolicima “latinskog” obreda.² Antićeve nasljednici biskupi Sabin Cvjetković (1647-1662) i Scipion de Martinis (1663-1668) također su pokušali dobiti

¹ O zalaganju Republike za katolike Trebinjsko-mrkanske biskupije i katolike Dubrovčane na području Osmanskog Carstva u kratkim crtama: Vesna Miović-Perić, *Na razmeđu: Osmansko-dubrovačka granica (1667-1806)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1997: 17-19; Vesna Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2003: 100-103; Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana: s analitičkim inventarom sultanskih spisa serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2005: 110-115; Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka: s analitičkim inventarom bujuruldija (1643-1807) serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*. Dubrovnik-Sarajevo-Travnik: Državni arhiv u Dubrovniku, Matica hrvatska - Ogranak Dubrovnik, Historijski arhiv u Sarajevu i Kantonalni arhiv Travnik, 2008: 120-121.

² Ferman se u latinskom prijevodu nalazi u: Daniele Farlati i Jacopo Coleti, *Illyricum sacrum, VI - Ecclesiae Ragusinae historia*. Venetiis: Apud Sebastianum Coleti, 1800: 311-312.

fermane, ali nisu uspjeli. Kako izvještava njihov suvremenik, dubrovački nadbiskup Pietro de Torres (1665-1689), razlog je tome bilo ratno stanje i nesklonost tadašnjih osmanskih vlasti prema katolicima.³ Biskup Ante Primi (Primović) (1669-1703) dobio je ferman 1775. godine.⁴ Raspoloživa arhivska građa sugerira da u vrijeme njegovih nasljednika Ante Righija (1703-1727), Jeronima Bone (1727-1731) i Šiška Tudisija (1733-1760) fermanci nisu ni traženi ni dobivani. Očito za njih nije bilo potrebe. U vrijeme biskupa Anzelma Katića (1760-1792) ferman je tražen i dobiven dva puta, 1782. i 1789, o čemu će biti riječi u ovom radu. Posljednji ferman koji je Republika tražila i dobila za trebinjsko-mrkanskog biskupa bio je ferman za biskupa Nikolu Ferića.

Kratki curriculum vitae biskupa Nikole Ferića

Nikola Ferić rodio se 10. svibnja 1736. u Dubrovniku. Otac mu se zvao Ivan, a majka Jelena, r. Ljunić. Otac je u Dubrovniku držao malu trgovačku radnju u kojoj je prodavao robu za šivanje.⁵ Inače, biskupova obitelj Ferić, što je talijanizirani oblik izvornog hrvatskog prezimena Gvozdenica, podrijetlom je iz Trnove kod Slanog.

Nikola se školovao kod isusovaca u Dubrovniku i u Italiji, gdje je doktorirao crkveno pravo.⁶ Za svećenika Dubrovačke nadbiskupije zaređio ga je nadbiskup Arkandeo Lupi 14. travnja 1759. u svojoj kućnoj kapeli Djevice Krunice.⁷ U Dubrovačkoj nadbiskupiji obavljao je službu župnika, papinskog misionara,

³ Pietro de Torres Kongregaciji Propagande 1.7.1665. u: Marko Jačov, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, II. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1992: 673.

⁴ Tekst fermana u talijanskom prijevodu u: *Hercegovački spomenici franjevačkog Reda iz turskog doba*, I, prir. Dominik Mandić. Mostar: Povijesno društvo za proučavanje prošlosti jugoslavenskih franjevaca, 1934: 213-215.

⁵ Tomaso Chersa [Toma Krša], *Della vita e delle opere di Monsignore Giorgio Ferrich*. Ragusa: Pier Antonio Martecchini, 1824: 11; Anto Lešić, »Ferić, Nikola (Ferrich)«, u: *Hrvatski bibliografski leksikon*, 4 - E-Gm. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1998: 172; iz neobjavljene građe Nenada Vekarića o Dubrovačkom primorju.

⁶ T. Chersa, *Della vita e delle opere di Monsignore Giorgio Ferrich*: 11; A. Lešić, »Ferić, Nikola (Ferrich)«: 172.

⁷ Arhiv Dubrovačke biskupije (dalje: ABD), *Ordinum et dimissorialium de 1753.*, sig. 1, ser. 8, sv. 3, f. 25v.

sinodalnog ispitivača i ispovjednika sestara klarisa.⁸ Nikola je imao tri godine mlađeg brata Đura, rođenog 5. lipnja 1739, koji je također bio svećenik Dubrovačke nadbiskupije, a 1808. imenovan je kanonikom i prepoštom Nadbiskupijskog kaptola te je kao kapitularni vikar upravljao Dubrovačkom nadbiskupijom nakon smrti nadbiskupa Nikole Bana od 1815. do svoje smrti 13. ožujka 1820. godine. Ujedno je bio i upravitelj Stonske biskupije. Don Đuro se bavio i književnošću, ostavivši zamjetan trag u hrvatskoj kulturnoj baštini na razmeđu 18. i 19. stoljeća.⁹ Don Nikola i don Đuro imali su i sestru Klaru, udanu za Miha Pavlovića, koja je živjela u Dubrovniku i umrla prije braće, 1814. godine.¹⁰

Nakon smrti biskupa Anzelma Katića (biskup 1760-1792), koji je umro u Čepikućama 24. siječnja 1792, dubrovački Senat je već 28. siječnja za novog trebinjsko-mrkanskog biskupa izabrao don Nikolu Ferića. Kako se može razabrati iz zapisa Senata, don Nikola nije bio prvi izbor dubrovačke vlastele. Naime, Senat je istoga dana prethodno imenovao trebinjsko-mrkanskim biskupom don Bernarda Zamagnu,¹¹ tadašnjega generalnog vikara Dubrovačke nadbiskupije, koji je imenovanje odbio.¹² Nakon toga senatori su pristupili novom izboru. Između dva ponuđena kandidata, don Nikole Ferića i Petra Ignacija Sorga (Sorkočevića),¹³ za novog trebinjsko-mrkanskog biskupa izabrali su don Nikolu Ferića. Odmah nakon izbora odlučeno je da se piše u Rim kardinalu zaštitniku i dubrovačkom agentu Benediktu Stojkoviću da Svetom Ocu preporučuje njegovo imenovanje.¹⁴ Papa Pio VI. (1775-1799) prihvatio je prijedlog i Ferića

⁸ Prijepis pisma pape Pija VI. Kongregaciji Propagande o imenovanju biskupa Ferića, *Istruzione della Sac. Congreg. del Concilio per la Relazione della visita Diocesana e molte altre notizie attinenti del Vescovo* (dalje: *Istruzione*), ABD, *Biskupija Trebinjsko-mrkanska*, sig. 5, f. 20v; D. Farlati – J. Coleti, *Illyricum sacrum* VI: 318; A. Lešić, »Ferić, Nikola (Ferrich)«: 172.

⁹ O don Đuru Feriću vidi: T. Chersa, *Della vita e delle opere di Monsignore Giorgio Ferrich*: 11, 39, 42; Pasko Antun Casali (Kazali), »Giorgio Ferrich«, u: *Galleria di Ragusei illustri*. Ragusa: Pier-Francesco Martecchini, 1841: 1-4; Šimun Šonje, »Ferić Gvozdenica, Đuro (Ferrich, Ferrichius, Georgius, Giorgio)«, u: *Hrvatski bibliografski leksikon*, 4 – E-Gm: 172-175. Šonje uz životopis donosi i opširnu bibliografiju: 174-175.

¹⁰ Iz neobjavljene građe Nenada Vekarića o Dubrovačkom primorju.

¹¹ O Bernardu Zamagni vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 6 - Odabrane biografije (Pi-Z)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015: 296-301.

¹² Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 199, f. 24v-25r.

¹³ Sorgo uopće nije bio svećenik. Prema pisanju Anice Bošković, Ruderove sestre, žudio je da postane svećenik, i to isusovac, ali kako je bio jedini sin u obitelji svojih roditelja i jedini muški nasljednik, svoju želju nije ostvario. N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 6: 227-229, bilj. 6.

¹⁴ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 199, f. 25r.

potvrdio za biskupa 26. ožujka 1792. godine.¹⁵ Posvećen je u crkvi sv. Petra u Rimu 9. travnja iste godine,¹⁶ a bio je trebinjsko-mrkanski biskup nešto više od 27 godina. Umro je u Dubrovniku na Duhove 30. svibnja 1819. i pokopan je u crkvi Male braće.¹⁷

Ferman za biskupa Ferića

Kao što je već rečeno, biskup Ferić posvećen je za biskupa 9. travnja 1792. Odmah po njegovu povratku u Dubrovnik, koji se dogodio najkasnije početkom lipnja, Republika je odlučila zatražiti ferman od Visoke Porte za njegovo slobodno djelovanje na području Trebinjske biskupije.¹⁸ Već 8. lipnja pisali su poklisarima na Porti Ivanu Cabogi i Ivanu Sorgu neka se pobrinu oko dobivanja fermana.¹⁹ Kako je razvidno iz tog pisma, Dubrovčane je na žurnu intervenciju navelo negativno iskustvo koje su imali tražeći ferman za Ferićeva prethodnika, biskupa Katića. Naime, tada Republika nije odmah na početku biskupove službe tražila ferman, nego je to učinila tek kad je neki vladika, delegat carigradskog patrijarha, došao u Stolac s fermanom u kojem je stajalo da su katolici dužni priznavati jurisdikciju grčkih patrijarha i plaćati im porez, s obrazloženjem da je tako bilo u vrijeme kad su Osmanlije zauzele ove krajeve. Međutim, brzom intervencijom tadašnjeg dubravskog župnika don Mate Bojoja kod stolačkog kadije, koji je za svjedoke da je ono što grčki vladika traži

¹⁵ Prijepis pisma pape Pija VI. Kongregaciji Propagande o imenovanju biskupa Ferića, *Istruzione*, f. 20v; Bazilije Pandžić, *De Dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*. Romae: Pontificium Aeth-naeum Antonianum, 1959: 101; Bazilije Pandžić, »Trebinjska biskupija u tursko doba«, u: *Tisuću godina trebinjske biskupije*, ur. Ivica Puljić. Sarajevo: Vrhbosanska visoka teološka škola, 1988: 120; Ratko Perić, *Da im spomen očuvamo*. Mostar: Biskupski ordinarijat, 2000: 34.

¹⁶ <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bferrn.html> (pristupljeno u kolovozu 2019).

¹⁷ »Bilješke o braći Ferićima iz dnevnika D. Dominika Sokolovića.« *Srđ, list za književnost i nauku* 3-4 (1905): 156. Pod crkve Male braće između dva rata ponovno je popločan. Stari grobovi su ostali ispod novih ploča te je danas nemoguće utvrditi točno mjesto Ferićeva groba. Ako pretpostavimo da je vjerodostojan podatak iz dnevnika Dominika Sokolovića, koji je bio Ferićev dugogodišnji tajnik, otpada Lešićev navod da je pokopan u katedrali u Dubrovniku. Usp. A. Lešić, »Ferić, Nikola (Ferrich)«: 172.

¹⁸ Biskup Ferić došao je u Dubrovnik najkasnije 8. lipnja 1892. Naime, toga dana pisao je Benediktu Stayu (Stojkoviću), svećeniku i agentu Dubrovačke Republike kod Svete Stolice, o svome povratku u domovinu. ABD, Benedikt Stojković biskupu Feriću, 3.7.1792, *Trebinjsko-mrkanska biskupija*, sig. 5, *Spisi Msgr. Nikole Feića, biskupa T.M.B.*, 1792, br. 1.

¹⁹ Pismo poklisarima Cabogi i Sorgu u Carigrad 8.6.1792, DAD, *Lettere di Levante* (dalje: *Lett. Lev.*), ser. 27.1, sv. 106, f. 58v-59r.

protivno istini pozvao same ugledne stolačke “Turke”, pokušaj delegata carigradskog patrijarha bio je spriječen.²⁰ To se dogodilo u proljeće 1778. godine. No, ferman je bio izdan i trebalo ga je opozvati. Stoga je biskup Katić zatražio intervenciju Republike koja, kako biskup piše, nije žalila ni truda, ni načina, ni novca na osmanskoj Porti da se taj ferman opozove.²¹ Kako Dubrovčani pišu, naišli su na veliki otpor na Porti, kojoj nije bilo jasno zašto ferman za biskupa i svećenike nije obnavljan u vrijeme prijašnjih sultana te su posumnjali da bi to moglo biti zbog neke krivnje “ovog biskupa i svećenika”.²² Stoga su iz Carigrada kao uvjet za obnovu fermana zatražili arz, odnosno pozitivno mišljenje bosanskog paše u korist biskupa Katića i njegovih svećenika. Međutim, da bi bosanski paša dao pozitivno mišljenje, bilo je potrebno pribaviti ilame (sudske izvještaje) kadija s prostora na koje se ferman odnosi koji bi išli u korist fermana, kao i potvrde, odnosno arz muslimanskih stanovnika tih mjesta.²³ Posao je potrajao nekoliko godina. Dubrovčani su uspjeli isposlovati i ilame i arz te su na koncu dobili ferman u listopadu 1782. godine. Biskupu Katiću i njegovim svećenicima bilo je zagarantirano da ih nitko ne smije uznemiravati u vršenju službe, da su oslobođeni džizije i ostalih nameta te da pravoslavni patrijarh i metropoliti nemaju pravo od njih naplaćivati nikakve namete.²⁴ Ferman je u istom sadržaju potvrđen prilikom stupanja na prijestolje novog sultana Selima III. (1789-1807) u listopadu 1789. godine.²⁵

Kako ne bi zapali u istovrsne poteškoće, Dubrovčani su ovaj put odlučili odmah na početku službe biskupa Ferića zatražiti obnovu fermana. Ponadali su se da će ovaj put posao ići puno lakše i s manje troškova, osobito zato što je ferman za biskupa Katića potvrdio vladajući sultan Selim III. Upravo su taj ferman poslali svojim poklisarima Cabogi i Sorgu kao primjer na osnovu kojeg bi se trebao napisati novi, uz napomenu neka ferman za biskupa Ferića bude “jači i s izrazitim većim koristima za biskupa i svećenike kako bi mogli slobodno vršiti svetu službu”.²⁶ Budući da su bili uvjereni da će posao oko

²⁰ Događanja u Stocu i intervenciju don Mate Bogoje opisao je biskup Katić u izvješću Propagandi (*Archivio storico* De Propagande Fide, Biskup Katić Propagandi 30.12.1778. *Scrittura originali riferite nelle Congregazioni Generali* /dalje: SOCG/, sv. 851, f. 471v-473r).

²¹ Biskup Katić Propagandi 30.12.1778, f. 473r.

²² Pismo poklisarima Cabogi i Sorgu u Carigrad, 8.6.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 58v.

²³ Pismo poklisaru Zamagni u Bosnu, ožujak 1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 159v.

²⁴ Sadržaj fermana u: V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*: 395.

²⁵ V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*: 403.

²⁶ Pismo Cabogi i Sorgu u Carigrad 8.6.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 58v-59r.

fermana ići glatko, pisali su 17. srpnja 1792. istim poklisarima da ferman, ako su ga dobili, pošalju po prvom kuriru u Dubrovnik kako bi biskup Ferić mogao bez poteškoća i sa sigurnošću početi pohod svojoj biskupiji.²⁷

Međutim, čini se da poklisari nisu bili sigurni koliko novca smiju potrošiti, pa su još prije nego što su dobili ovo drugo pismo, 18. srpnja, zatražili od Senata pojašnjenje.²⁸ Odgovoreno im je da je dragoman i konzul Đuro Curić 1782. za dobivanje fermana za biskupa Katića potrošio 600 pijastera te da su poklisari Cerva i Saraca prilikom obnove tog fermana 1789. dali samo neki poklon. Kako smatraju da se sada radi samo o obnovi fermana na ime drugog biskupa, misle da će biti dovoljno 100 reala.²⁹ Ovom prilikom su im također preporučili da, kad budu obavljali taj posao na Porti, to predstave kao korist više za Osmanlije nego za Dubrovčane, jer su tamošnji kršćani njihovi podanici te “ako im se ne dozvoli nazočnost njihova biskupa, postat će nasilni i narod bez ikakve vjere, a to je suprotno dobru društva, svake vjere i mudrim ciljevima dobro uređenog vladanja”.³⁰

Međutim, posao s fermanom nije išao onako kako su Dubrovčani zamislili. Njihovi poklisari na Porti naišli su na poteškoće. Reis-efendija³¹ postavio je kao uvjet za dobivanje fermana, kao što je bio slučaj i kod biskupa Katića, da mu se dostavi arz bosanskog paše na temelju ilama kadija i mišljenje muslimanskih stanovnika mjesta na koje bi se ferman odnosio.³² Svjestan da bi takva procedura iziskivala velike troškove, Senat je savjetovao poklisarima da pokušaju nagovoriti reis-efendiju da ih od toga oslobodi i dozvolio im je da za to potroše 300 reala.³³ Međutim, ni 300 reala nije udobrovoljilo reis-efendiju.

²⁷ Pismo Cabogi i Sorgu u Carigrad 17.7.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 68v.

²⁸ Pismo od 18. srpnja 1792. danas ne postoji u fondu *Diplomata et acta*, gdje bi se inače trebalo nalaziti. Da je to datum kad je napisano, saznajemo iz odgovora Senata od 24.8.1792. Pismo Cabogi i Sorgu u Carigrad 24.8.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 73v.

²⁹ Pismo Cabogi i Sorgu u Carigrad 24.8.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 73v.

³⁰ Pismo Cabogi i Sorgu u Carigrad 24.8.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 73v-74r.

³¹ Visoki službenik Portine kancelarije koji je bio zadužen za kontakte sa stranim veleposlanicima, poput ministra vanjskih poslova. O službi reis-efendije vidi: Sinan Kuneralp, »The Ministry of Foreign Affairs under the Ottoman Empire and Turkish Republic.«, u: *The Times Survey of Foreign Ministries of the World*, ur. Zara Steiner. London: Times Books, 1982: 495-501.

³² To se da zaključiti iz pisma poklisarima Cabogi i Sorgu od 29.9.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 83r.

³³ Odluka Senata 28.9.1792, *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 199, f. 186v-187r; Pismo poklisarima Cabogi i Sorgu u Carigrad 29.9.1792, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 83r. U pismu poklisarima također stoji, ali prekrizeno, da se ovih 300 reala ponudi samom reis-efendiji.

Ostao je čvrst pri stavu da mu najprije trebaju predočiti spomenute ilame i arz. Vezano za to, Porta je izdala ferman bosanskom paši Husamuddinu (1792-1796), kojim mu je naređeno da uzme informacije od kadija i stanovnika mjesta na koje se ferman odnosi i da ih poprati svojim mišljenjem pa pošalje Porti.³⁴

Budući da je paša Husamuddin, koji je prema Muvekkitu imenovan bosanskim namjesnikom 25. srpnja 1792, u Bosnu došao tek 7. prosinca, Dubrovčani su posao oko traženja ilama i arza ostavili za proljeće.³⁵ U međuvremenu je biskup Ferić pohodio dio biskupije koji je bio bliže dubrovačkoj granici i na rubu utjecaja lokalnih osmanskih vlasti, odnosno župe Gradac, Trebinju i Ravno u kojima je živjelo uglavnom katoličko stanovništvo. Budući da nije imao ferman, nije se usudio pohoditi župe Hrasno i Dubrave u kojima je pored katolika, kako piše, živjelo mnogo “turaka i raskolnika neprijatelja katolika”, osobito zato što je, da bi obišao te župe, trebao proći preko Hutova, gdje se nalazila osmanska posada, i Stoca, gdje je bilo sjedište zapovjednika ovih krajeva kojemu bi se trebalo predstaviti i iskazati dužne počasti, a to nije bilo moguće bez fermana.³⁶

Kao što je već rečeno, Husamuddin-paša došao je u Bosnu početkom prosinca 1792. godine. Dubrovčani su običavali iskazati počast novom bosanskom namjesniku - a bosanski su namjesnici od 30-ih godina 18. stoljeća redovito bili i hercegovački namjesnici - svaki put prilikom njegovog dolaska u Bosnu. Tom bi prilikom dubrovački poklisari predavali namjesniku kredencijalna pisma i darove te rješavali važna pitanja za Republiku.³⁷

Dubrovčani su spomenutu počast iskazali Husamuddin-paši u ožujku 1793. godine. U Bosnu je bio upućen njihov poklisar Frano Zamagna. Jedno od pitanja koje je poklisar trebao rješavati s pašom bilo je i pitanje fermana za trebinjskog biskupa. Pri polasku uručena su mu dva fermana - jedan koji je bio upućen bosanskom namjesniku, a koji su Dubrovčani dobili za informaciju, i drugi, stari ferman biskupa Katića - te su mu dana uputstva kako će postupiti na audijenciji kod bosanskog namjesnika. Cilj je bio dobiti namjesnikovo pozitivno mišljenje za što manje novca. Ponajprije je Zamagni objašnjeno što je učinjeno dotada na traženju fermana na Porti da bi bio upoznat s pozadinom čitavog slučaja te mu je savjetovano koje će korake i kojim redom poduzeti kod

³⁴ Pismo poklisaru Zamagni u Travnik 23.3.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 159rv.

³⁵ Salih Sidki Hadžihusemović Muvekkit, *Povijest Bosne*, II. Sarajevo: El-Kalem, 1999: 714-716.

³⁶ Izvješće biskupa Ferića Propagandi o pohodu biskupiji 1792, *SOCCG*, sv. 900, f. 163r.

³⁷ Za protokol posjeta poklisara bosanskom namjesniku vidi: V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta*: 42-43.

bosanskog paše. Najprije je trebao u privatnoj audijenciji namjesniku predočiti oba fermama te mu izložiti da Republika prema prastarom običaju (adetu) mora nakon smrti starog biskupa u te krajeve poslati novog biskupa, koji je njihov državljani, da može zajedno sa svojim svećenicima, koji su također njihovi državljani, učiti vjeri katoličku raju i čitati evanđelje po njihovim kućama i crkvama prema starim sultanovim naredbama. Također je namjesnika trebao obavijestiti da su njihovi poklisari na Porti zatražili obnovu fermama, ali da je Porta “želeći da sve ide po starom običaju” njihovim poklisarima predala ferman upućen bosanskom namjesniku, kako bi on napisao pozitivno mišljenje na osnovi kojeg bi Porta potom mogla obnoviti stari ferman za novog biskupa. Ukoliko bi namjesnik uzvratio da pozitivno mišljenje ne može napisati prije nego što mu se donesu ilami kadija i potvrde, odnosno arzi upravitelja mjesta na koje bi se ferman odnosio, neka mu odgovori da novi ilami i arzi ne mogu sadržavati ništa nego svima poznatu “očitu istinu” koja se nalazi u starom fermanu te da možda ne bi trebalo ni tražiti nove ilame i arze. Ukoliko paša ipak bude inzistirao na njima, neka mu predoči kako bi to za njih iziskivalo nove troškove, a sam paša bi ih mogao dobiti bez poteškoća. Znalo se da ovaj posao ne može proći bez kakva dara namjesniku, pa je poklisaru dana dozvola da može potrošiti 500 reala.³⁸

Ni 500 reala, ni lijepe riječi, ni pozivanje na stare običaje nije udobrovoljilo pašu da bez zatraženih ilama i arza napiše svoje mišljenje. Kako je razvidno iz pisma Malog vijeća poklisaru Zamagni, paša je najprije zatražio ilam sarajevskog mule.³⁹ Stoga su Dubrovčani naredili Zamagni da odmah u Sarajevo pošalje svoga dragomana Radelju da od tamošnjeg mule traži ilam. Za taj posao bilo mu je odobreno da potroši do 1.000 reala, ali samo pod uvjetom da taj ilam bude takav da oni ne moraju tražiti posebno ilame od svakog kadije. Također je Zamagni dano do znanja da su za ilame i arze za biskupa Katića potrošili oko 750 pijastera jer im je tadašnji paša bio naklonjen, ali sada, kako ne znaju ćud novoga namjesnika, dozvoljeno mu potrošiti 1.500 reala uključujući onih 500 od ranije.⁴⁰

³⁸ Pismo poklisaru Zamagni u Travnik 23.3.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 158v-160v. Pismo se također nalazi u: DAD, *Diplomata et acta*, 18. st., ser. 76, sv. 172, 3272, br. 29.

³⁹ “E stata letta con attenzione la risposta datavi dal Sig. Pascà rapporto all’ottenimento del noto Ilamo da ottenersi da Molà di Serrajo.” Pismo poklisaru Zamagni u Travnik 24.4.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 195v.

⁴⁰ Odluka Senata 16.4.1793, *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 200, f. 53v-54r; Pismo poklisaru Zamagni 19.4.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 195v-196r. Pismo se također nalazi u: *Diplomata et acta*, sv. 172, 3272, br. 27.

Iz nekog razloga poklisar Zamagna nije odmah poslao svoga dragomana u Sarajevo pa mu je ponovno pisano 25. svibnja 1793. da ga bez odlaganje pošalje da s tamošnjim mulom uredi ono u svezi s trebinjskim biskupom što mu je ranije naloženo.⁴¹ Dubrovčani su se nadali da će mulin ilam dobiti s lakoćom i da će na osnovi njega Zamagna također lako dobiti pašin arz, ali se njihove nade nisu ostvarile.⁴² Mulin ilam dobiven je lako, ali pašin arz ne.⁴³

Na prijedlog poklisara Zamagne Senat je odlučio da se piše osobno paši Husamuddinu. Naređeno je Malom vijeću da nacrt pisma pošalje poklisaru Zamagni, koji je on trebao dati prevesti i predati paši.⁴⁴ U uvodnom dijelu pisma Dubrovčani ne štete pohvale na račun paše te ga potom mole da ih obrađuje traženim arsom za Visoku Portu u korist biskupa i svećenika “kako bi ovi mogli nastaviti naviještati evanđelje i poučavati podložnike našeg obreda u strahu Božjem i u savršenoj poslušnosti i vjernosti Visokoj Porti i njezinim slavnim Većilima [predstavnicima]”.⁴⁵ No, ni ovo pismo nije imalo nikakva učinka. Kako se vidi iz pisma koje je Malo vijeće uputilo poklisaru Zamagni kao odgovor na njegova pisma od 18. i 20. srpnja, namjesnik je za izdavanje arsa tražio veliki novac koji Republika nije bila spremna isplatiti.⁴⁶ Napisali su mu 29. srpnja da za posao dobivanja fermana može darovati paši 1.000 reala, ali tek kad posao bude gotov, tj. kad u rukama bude imao traženi arz. Dopušteno mu je također pod istim uvjetima darovati pašinom ćehaji 100 reala, te muhurdaru ili divan-efendiji, ovisno o tome tko mu se od njih dvojice bude činio prikladnijim, također 100 reala. Ipak, ukoliko i ne dobije traženi arz, da bi izbjegli pašinu nenaklonost, bilo mu je naloženo da mu daruju 500 reala “u znak tolikih primljenih dobročinstva i moleći ga za nastavak njegove dobrohotnosti i zaštite” prema njima. Ukoliko bi se ipak dogodilo da mu paša, nakon što bude tako obdaren, da do znanja da je spreman izdati traženi arz za 1.000 reala, neka mu ih da tek kad arz bude imao u rukama.⁴⁷

⁴¹ Pismo poklisaru Zamagni u Travnik 15.5.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 236r.

⁴² Pismo poklisaru Zamagni, lipanj 1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 245rv.

⁴³ To da se mulin ilam lako dobio, Dubrovčani pišu u pismu poklisarima u Carigrad Bosardiju i Ghetaldiju 22.4.1795, *Lett. Lev.*, sv. 107, f. 137r.

⁴⁴ *Acta Consilii Rogaturum*, sv. 200, f. 100v-101r.

⁴⁵ Minuta Malog vijeća paši u Travnik 29.6.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 252rv.

⁴⁶ “...pure non si crede appropisito profundere si gran denaro o darne quanto vi richiese il Sig. Pascà.” Pismo poklisaru Zamagni u Travnik 29.7.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 256r.

⁴⁷ Pismo poklisaru Zamagni u Travnik 29.7.1793, *Lett. Lev.*, sv. 106, f. 256r-257r.

Poklisar Zamagna vratio se u Dubrovnik neobavljena posla. Kao što je već rečeno, Republika nije bila spremna isplatiti paši koliko je tražio. U odlukama Senata i u sačuvanoj korespondenciji između Malog vijeća i poklisara Zamagne nigdje se ne spominje tražena svota. Međutim, biskup Ferić u izvještaju Kongregaciji Propagande o pohodu biskupiji koji je potpisao 20. kolovoza 1793. piše da je paša tražio “ništa manje nego tisuću cekina”.⁴⁸

Iako ferman nije dobiven, biskup je pohodio biskupiju krajem 1793. i početkom 1794. godine, ovaj put i župe Hrasno i Dubrave, koje, kako je već spomenuto, krajem 1792. nije smio pohoditi jer nije imao ferman. Na mjesto fermana stupila je “snaga darova” tako da u obavljanju pohoda nije imao problema, premda ga je, kako piše, morao obaviti s velikom obzirnošću.⁴⁹ Ništa ne govori o tome je li Republika sudjelovala u tom poslu. Također, u pregledanim arhivskim spisima Dubrovačkog arhiva o tome nema nikakva traga. Međutim, za pretpostaviti je da bez neke njezine intervencije taj pohod ne bi bio moguć.

Budući da se s pašom u Bosni nije mogao postići dogovor, Republika je posao oko fermana neko vrijeme suspendirala nadajući se da bi paša mogao biti smijenjen.⁵⁰ Međutim, kako se to nije dogodilo, Dubrovčani su pokušali ferman dobiti mimo njega direktno u Carigradu. Senat je u travnju 1795. ovlastio Martolicu Bosdarija i Sigismunda Ghetaldija, poklisare na osmanskoj Porti, da se pozabave ovim poslom. Objasnjeno im je što se događalo s traženjem fermana 1792. i 1793. i naloženo da pokušaju dobiti obnovu fermana za biskupa Ferića samo na osnovi ilama sarajevskog mule te im je za to odobreno 2.000 reala. Međutim, ako bi Porta i ovaj put tražila arz bosanskog paše, zadatak su trebali obustaviti.⁵¹

⁴⁸ Izvješće biskupa Ferića Propagandi o pohodu biskupiji 1792, *SOCG*, sv. 900, f. 163r. U pismu poklisarima na Porti Zamagni i Bući stoji da je za sebe tražio previše. Pismo poklisarima Zamagni i Bući u Carigrad 11.8.1798, *Lett. Lev.*, sv. 109, f. 97v.

⁴⁹ “Sinora mi fu libero esercitare l’officio del Vescovo nelle parti della mia Diocesi Tribunienese, ma a forza di regali e con gran circospezione, essendo privo del Fermano.” Izvješće biskupa Ferića Propagandi o pohodu biskupiji 1793/1794, *Archivio storico De Propagande Fide, Scritture riferite nei Congressi, Dalmazia*, sv. 16, f. 203r.

⁵⁰ Pismo poklisarima Bosdariju i Ghetaldiju u Carigrad 22.4.1795, *Lett. Lev.*, sv. 107, f. 137r.

⁵¹ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 202, f. 59v.; Pismo poklisarima Bosardiju i Ghetaldiju u Carigrad 22.4.1795, *Lett. Lev.*, sv. 107, f. 137rv.

Ni taj put se nije uspjelo. Očito je Porta ponovno tražila arz bosanskog paše koji je i dalje bio isti kao 1792. i 1793. godine. Husamuddin-paša smijenjen je tek 21. lipnja 1797. godine.⁵²

Ponovni pokušaj dobivanja fermana uslijedio je u kolovozu 1798, prilikom novog poslanstva koje je nosilo harač na Portu. Senat je naložio poklisarima da ponovno pokušaju dobiti ferman za biskupa Ferića i njegove svećenike te ferman da se može popraviti neka crkva u Popovu.⁵³

Ovaj put ferman je dobiven, ali ne zna se točno kad. Ne spominje se u sultanskim spisima koje je objavila Vesna Miović.⁵⁴ U arhivu Trebinjsko-mrkanske biskupije koji se nalazi u Arhivu Dubrovačke biskupije postoji list s naslovom *Kopija fermana Velikog gospodina izdanog poštovanom gospodinu Nikoli Feriću biskupu Mrkana i Trebinja 16. prosinca 1792*. Kopija je naslovljena na Mustaj-bega, sina stolačkog kapetana, i Ibrahim-agu, stolačkog serdara.⁵⁵ Godina 1792. sigurno nije točna jer te godine biskup Ferić, kao što je razvidno iz izloženog, nije dobio ferman. Pretpostavljamo da je prepisivač napravio grešku te umjesto 1798. stavio 1792, odnosno da bi 1798. mogla biti godina dobivanja fermana. Biskup Ferić je 1801. obavio pohod biskupiji. U izvještaju Kongregaciji Propagande od 13. ožujka 1801, u kojem piše da je obišao cijelu biskupiju, uopće ne spominje ferman.⁵⁶ Spominje ga skoro tri godine poslije, 6. lipnja 1803. Naime, kad se osmanski zapovjednik kule u Hutovu Hadži-beg usprotivio premještaju don Grge Matušковиća iz Hrasna u Gradac, biskup mu je odgovorio da se on nema pravo u to miješati jer on snagom fermana koji je dobio od Porte može postaviti za župnika koga želi.⁵⁷ Ferman je stajao u arhivu Trebinjske biskupije još 1851. Naime, te je godine don Vidoje Maslač, župnik

⁵² S. S. H. Muvekkit, *Povijest Bosne*: 728.

⁵³ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 205, f. 103v-104r; Pismo poklisarima Zamagni i Bući u Carigrad 11.8.1798. *Lett. Lev.*, sv. 109, f. 97v.

⁵⁴ V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*.

⁵⁵ Tekst na talijanskom glasi: "Copia del Firmano Gransignorile rilasciato al Reverendissimo Monsignore Nicolò Ferich Vescovo di Mercana e di Trebigne a 16 Dicembre 1792. A Mustaj Begh figlio del Capitan di Stolaz, e ad Ibraim Aga Serdar di Stolac". *Trebinjsko-mrkanska biskupija*, sig. 5, god. 1792.

⁵⁶ Izvješće biskupa Ferića o pohodu biskupiji 1801, *Scritture riferite nei Congressi, Dalmazia*, sv. 17, f. 141r-142v.

⁵⁷ "Mi scrivo [Hadži-beg] e fa sapere, che non è contento, né vuole che sudotto Matuscovicce sia Parroco di Gradaz; gli risposi, che in virtù del Firmano dato al Vescovo dal augusta Porta Ottomana io sono in libertà di mettere per Parroco quei Preti, che giudicavo a proposito per qualche parti." Biskup Ferić Propagandi 6.6.1803, *Scritture riferite nei Congressi, Dalmazia*, sv. 17, f. 326rv.

u Dubravama i generalni vikar dubrovačkog biskupa Jederlinića za Trebinjsku biskupiju, molio biskupa Jederlinića da mu pošalje ferman koji je sultan Selim izdao biskupu Feriću kako bi ga mogao predočiti Omer-paši Latasu, jer je prijetila opasnost da trebinjskim svećenicima bude zabranjeno djelovanje na području Osmanskog Carstva zato što njihov tadašnji biskup, biskup Jederlinić, nije imao ferman.⁵⁸

Zaključak

Otkad su prostori Trebinjske biskupije došli pod osmansku vlast, Dubrovačka Republika je, kad je to bilo potrebno, pribavljala fermane za trebinjsko-mrkanske biskupe i svećenike spomenute biskupije da mogu slobodno i bez uznemiravanja s bilo čije strane djelovati na osmanskome području. Zadnji pokušaj Republike da pribavi ferman za trebinjsko-mrkanskog biskupa bio je onaj za biskupa Nikolu Ferića, koji je ujedno bio posljednji dijecezanski trebinjsko-mrkanski biskup. Za biskupa je posvećen 1792, a umro je 1819. godine. Republika je tri puta pokušavala dobiti taj ferman. Prvi je pokušaj bio odmah poslije biskupova posvećenja i povratka u Dubrovnik 1792-1793, drugi pokušaj uslijedio je 1795, a treći 1798. godine. Uspjela je tek u trećem pokušaju, usprkos svoj umješnosti i taktičnosti diplomacije. Glavna prepreka za dobivanje fermana bila je pohlepnost bosanskog paše Husamuddina koji je za izdavanje svog arza, što je bio uvjet Porte za izdavanje fermana, tražio svotu novca koju Dubrovčani nisu bili spremni isplatiti. Ferman je dobiven tek nakon njegove smjene, koja se dogodila u lipnju 1797. u prvom sljedećem redovitom poslanstvu na Portu 1798.

---

⁵⁸ Don Vidoje Maslač biskupu Jederliniću 10.5.1851, *Trebinjsko-mrkanska biskupija*, sig. 5, god. 1851. Usp. također: Milenko Krešić, *Don Vidoje Maslač i Trebinjsko-mrkanska biskupija (1795.-1862.)*. Trebinje: Župni ured Trebinje, 2012: 79-80.

DUBROVNIK REPUBLIC AND THE FERMAN FOR THE TREBINJE-MRKAN BISHOP NIKOLA FERIĆ

MILENKO KREŠIĆ

Summary

From the moment the territories of the Trebinje Diocese came under Ottoman rule, Dubrovnik Republic acted as protector of the Catholics there inhabited and their freedom of religion before the Ottoman authorities. These actions mainly implied the obtainment of fermans from the highest Ottoman authorities for the freedom of pastoral work of the Trebinje-Mrkan bishop and the clergy, generally needed when they were harassed either by the Ottoman authorities or the Orthodox hierarchy. The obtainment of ferman required high costs and painstaking diplomatic effort which was often known to last for a number of years. Particularly exhausting in terms of time and money was the attempt at obtaining the ferman for Bishop Anzelmo Katić (1760-1792), for which the Ragusans petitioned when he, his clerics and the Catholics of the Trebinje Diocese needed protection from the attacks of the Patriarch of Constantinople. This unpleasant episode prompted the Ragusans to supplicate for the ferman for Bishop Nikola Ferić (1792-1819) soon after his installation, in hope of a faster and smoother procedure. To their disappointment, the Ottomans insisted on the same line of action as with Bishop Katić, preceded by the obtainment of *ilam* and *arz* from the kadis and Bosnian pasha, which again called for considerable costs. Besides the usual, high expenses, Bosnian Husamuddin pasha set a particularly high price on the issue of his *arz*, which the Ragusans were not ready to pay. For this reason, the procedure was extended for several years. In all likelihood, the Ragusans obtained the ferman not sooner than the end of 1798, that is, once Husamuddin pasha left Bosnia.